layıcı bir aşamayı temsil etmektedir (Şehristânî, I, 52-53; Abdülazîz el-Buhârî, III, 402-403). Buna göre tedrîc aynı zamanda şeriatlar arasındaki değişim ve farklılığın gerekçesini teşkil etmektedir. Tedrîc yöntemi bazı sosyopsikolojik gerekçelere dayanmaktadır. Hz. Âişe'nin, "Kur'an'dan ilk nâzil olan 'mufassal'dan içinde cennet ve cehennemin zikredildiği bir sûredir. Helâl ve haram ise ancak insanlar peşpeşe İslâm'a girmeye başlayınca nâzil olmuştur. Eğer ilk inen 'içki içmeyin' emri olsaydı insanlar 'içkiyi asla bırakmayız' ve yine ilk önce 'zina etmeyin' emri inseydi 'zinayı asla terketmeyiz' derlerdi" şeklindeki sözleri (Buhârî, "Feżâʾilü'l-Ḳurʾân", 6) belirtilen gerekçelere dikkat çekmektedir. Bireylerin tek tek ve toplum halinde bağlı oldukları inanç, gelenek ve değerleri değiştirmeleri, bir anda ve mekanik olarak değil ancak sosyopsişik açıdan çeşitli aşamaları olan bir süreç dahilinde gerçekleşebilmektedir.

Klasik fıkıh doktrini tedrîc yönteminin geçerli olduğu dönemi Hz. Peygamber'in tebliğ süreciyle sınırlamaktadır. Ancak toplumların geleneksel yapıdan modern yapıya geçmesi, Kitap ve Sünnet'te öngörülen bedenî cezalar, çok eşlilik, kadının şahitliği, miras taksimi ve kölelik gibi meselelerle ilgili bir kısım hükümler bakımından bir uygulanabilirlik, hatta onlar aracılığıyla gözetilen değerler açısından bir savunulabilirlik sorununu beraberinde getirmiştir. Bu sebeple modern dönemde bir kısım araştırmacılar, özellikle Hz. Ömer'in Kitap ve Sünnet kaynaklı bazı hükümlerin formlarını terkedip onların yerine başka düzenlemeler yapmasını dayanak almak suretiyle tedrîci tebliğ süreciyle sınırlı değil her toplumun kendi şartlarını dikkate alan, devamlı ve tekâmül esasına bağlı ictihadî bir yöntem diye görmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 218; Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1359/1940, s. 137-145; Cessâs, *Aḥkâmü'l-Ḳurʾân*, Beyrut 1414/1993, I, 443; Serahsî, *Mebsûṭ*, X, 2-3; a.mlf., *Şerḥu's-Siyeri'l-kebîr* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1971, I, 188; Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Ḳavâṭıʿu'l-edille fi'l-uṣûl* (nşr. M. Hasan İsmâil eş-Şâfiî), Beyrut 1997, II, 295-302; Gazzâlî, *el-Müstaṣfâ*, Kum 1368, I, 120, 369-382; İbn Rüşd, *el-Muḳaddimâtü'l-mümehhidât*, Kahire 1325, s. 261-262; Şehristânî, *Mefâtîḥu'l-esrâr ve meṣâbîḥu'l-ebrâr* (nşr. M. Ali Âzerşeb), Tahran 1429/2008, I, 52-53; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 237-238, 389; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *Ravżatü'n-nâẓır*, Beyrut 1401/1981, s. 43-44, 96-98; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İḥkâm fî uṣûli'l-aḥkâm* (nşr. İbrâhim el-Acûz), Beyrut 1405/1985, III, 30-47; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1408/1988, I, 390; II, 537, 539-540; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1414/1994, III, 402-403; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meʿâd*, [baskı yeri ve tarihi yok] (el-Matbaatü'l-Mısriyye ve mektebetühâ), IV, 6; Şâtıbî, *el-Muvâfaḳāt*, III, 41-45, 95-96; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Baḥrü'l-muḥîṭ* (nşr. M. M. Tâmir), Beyrut 1421/2000, III, 78-87; Süyûtî, *el-İtḳān*, İstanbul 1988, I, 55-56, 57; M. Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-ʿirfân*, Kahire 1362/1943, I, 46-53; Abdülkerîm Zeydân, *el-Medḫal*, Bağdad 1396/1976, s. 93-94; Subhî es-Sâlih, *Mebâḥiṣ fî ʿulûmi'l-Ḳurʾân*, Beyrut 1401/1981, s. 49-62; Muhammed el-Hudarî, *Târîḫu't-teşrîʿi'l-İslâmî*, Beyrut 1408/1988, s. 15-16; M. Tâhir İbn Âşûr, *Maḳāṣıdü'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye*, Tunus 1988, s. 114-115; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 57; Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul 1990, s. 29-31, 149-153; a.mlf., *Fıkıh İlmine Giriş*, İstanbul 2009, s. 157-159; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. Mehmet Dağ – Mehmet Aydın), Ankara 1992, s. 52-55, 321-326; a.mlf., *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu* (trc. Salih Akdemir), Ankara 1995, s. 181-196; Muhammed b. Hüseyin b. Hasan el-Cîzânî, *Meʿâlimü uṣûli'l-fıḳh ʿinde ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, Demmâm 1416/1996, s. 399-400.

TALİP TÜRCAN

TEDVÎN
(التدوين)

Ezberlenen ve bir yere kaydedilen hadisleri yazarak bir araya getirme anlamında terim.

Sözlükte "yazmak, toplamak, derlemek" anlamındaki **tedvîn**, terim olarak hâfızalarda ve değişik yazı malzemeleri üzerinde bulunan hadis metinlerini belli bir tasnife tâbi tutmadan yazıya geçirmeyi ifade eder. **Cem'u'l-hadîs** adı da verilen tedvîn işini yapan kimseye **müdevvin**, bu şekilde ortaya çıkan çalışmaya **müdevven** denir. Daha çok hadis terimi olarak bilinen tedvin Kur'an'ın tefsiri ve fıkhın tedvini şeklinde farklı ilim dallarında da kullanılmıştır. Muhaddisler, hadislerin yazıya geçirilmesi ve belli esaslara göre kitap haline getirilmesi sürecini kapsayan I-III. (VII-IX.) yüzyılları hıfz, kitâbet, tedvîn ve tasnif olmak üzere dört dönem halinde incelemiştir. Hıfz ve kitâbet dönemi, Hz. Peygamber ve ashabın yaşadığı zaman dilimini içine alarak I. (VII.) yüzyılın sonlarına kadar devam eder. Bu süreç hadislerin daha çok ezberlemek amacıyla yazıldığı dönemdir. Tedvîn öncesinde hadisin sözlü ve yazılı olarak korunduğu bu iki döneme tesbit dönemi denir. Bunun ardından Resûl-i Ekrem'e ait çeşitli bilgilerin tasnif edilmeden derlenip biriktirildiği tedvîn dönemi gelir. Bu da I. (VII.) yüzyılın sonlarından başlayıp II. (VIII.) yüzyılın ortalarına kadar devam eder. Yazılı olarak derlenen ve sözlü olarak nakledilip kayda geçirilen hadislerin muhaddisler tarafından belli esaslara göre sıralandığı döneme tasnif dönemi adı verilir. Bu dönem II. (VIII.) yüzyılın ortalarından IV. (X.) yüzyılın başlarına kadar olan süreyi içine alır. Ashabın Hz. Peygamber'den görerek veya duyarak aldığı hadisleri saklayıp nakletmesi hıfz ve kitâbet yoluyla olmuş, bundan dolayı hadis tarihinin tedvîn öncesi devri genellikle bu iki dönemde incelenmiştir. Ancak söz konusu iki dönem arasında tam anlamıyla bir öncelik ve sonralık ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Zira bu iki dönemin aynı zaman dilimi içinde ve birbirini destekler mahiyette gerçekleştiği, hatta hadisleri yazan birçok sahâbînin bunları ezberlemek amacıyla kaydettiği bilinmektedir. İslâm'ın ilk dönemlerinde yazı kültürünün yeterince gelişmemesi, okur yazar olmayan Araplar'ın edebî miraslarını hâfıza gücüyle nakletmesi, Resûlullah'ın hadisleri ezberleyip rivayet etmeye onları teşvik etmesi (Ebû Dâvûd, "ʿİlim", 10) gibi hususlar hadisleri tesbit ve koruma işinin hâfızaya bırakılmasını gerekli kılmıştır. Hz. Peygamber çeşitli sebeplerle ilk dönemlerde hadislerin yazılmasını yasaklamış, ancak ezberlenerek nakledilmesine izin vermiştir (*Müsned*, III, 39).

Araplar arasında İslâmiyet'in etkisiyle okur yazarlık artmış ve yazı hayatın birçok alanında kullanılmaya başlanmıştır. Resûl-i Ekrem döneminde Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere antlaşmalar, emanlar, davet mektupları, ordu kumandanlarına tâlimatnâmeler, savaş zabıtları, nüfus ve vergi kayıtları gibi resmî bilgiler yazıya geçirilmiştir. Hadislerin kitâbeti konusunda biri yazılmasını emreden (Ebû Dâvûd, "ʿİlim", 3), diğeri yasaklayan (Müslim, "Zühd", 72) iki rivayet nakledilmişse de Mekke'nin fethi sırasında Hz. Peygamber'in Ebû Şah için fetih hutbesinin yazılmasını emretmesi (Buhârî, "ʿİlim", 39), vefatı öncesinde kendisinden sonra ümmetinin sapıklığa düşmemesi için bir belge yazdırmak istemesi onun hadislerin yazılmasına karşı olmadığını göstermektedir. Sahâbe arasında Sa'd b. Ubâde, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Mes'ûd, Semüre b. Cündeb, Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah ve Enes b. Mâlik başta olmak üzere elliden çok kişinin hadis yazması ve Ali b. Ebû Tâlib, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr b. Âs gibi sahâbîlerin yazdığı sahîfelerin daha sonraki asırlara intikal etmesi de Resûl-i Ekrem'in hadis yazımına izin verdiğini ortaya koymaktadır (M. Mustafa el-A'zamî, s. 34-58).

Resûlullah'ın vefatından sonra Kur'an'ın toplanmasını zorunlu kılan olaylar hadisler konusunda da kendini hissettirmiştir.

Bunu ilk farkeden ve bu konuda teşebbüse geçen Halife Hz. Ebû Bekir olmuş, Kur'an'ın toplanması işini tamamladıktan sonra hadisleri derlemek için bir çalışma başlatmıştır. Hz. Âişe'den nakledildiğine göre Ebû Bekir bir gece 500 civarında hadis ihtiva eden sahîfesini yakmıştır. Bunun sebebini soran Âişe'ye sahîfesinde güvenilir kimselerden aldığı hadislerin bulunduğunu, ancak bunların Hz. Peygamber'in sözlerini onun ağzından çıktığı şekilde nakledip etmediklerini bilemediğini belirtmiş, bunun sorumluluğunu üzerine almaktan çekindiğini söylemiştir (Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, I, 5). Tesbit döneminde işittiğini kaydetme düşüncesi Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra bazı sahâbîler için kendisinin işitmediği, fakat başka sahâbîlerin naklettiği rivayetleri toplama anlayışına dönüşmüştür. Hz. Ebû Bekir doğuracağı sakıncaları dikkate alarak tedvînden vazgeçmiş, Hz. Ömer de hadislerin tedvînini düşünmüş ve bunu gerçekleştirmek için teşebbüse geçmiştir. Rivayete göre konuyu önce ashap ile istişare etmiş, onlardan olumlu cevap alınca durumu değerlendirmiş, neticede insanların hadisle daha çok meşgul olarak Kur'an'ı ihmal edeceği endişesiyle o da tedvînden vazgeçmiştir (Abdürrezzâk es-San'ânî, XI, 257-258). Hz. Ömer'in karşı çıktığı husus sosyal hayatta pratik değeri olan, amel edilebilir ve hukukî nitelik arzeden sünen türü rivayetler yerine amel edilmeyen rivayetlerle mesgul olunmasıdır. Hz. Ömer tedvîn hususunda Ebû Bekir'e göre daha kapsamlı bir düşünceye sahipti. Ebû Bekir kişisel gayretiyle Resûlullah'tan bizzat duymadığı hadisleri derlemeyi hedeflerken Ömer bu işi resmî bir görev gibi düşünmüş, bundan dolayı ashabın onayını alma ihtiyacını duymuştur. Bu dönemde hadislerin daha çok ahkâma dair olanları kaydedilmiş, Resûl-i Ekrem hâtıralarda henüz canlı bir şekilde yaşadığı için onun fiil ve takrirlerinin derlenmesi düşünülmemiştir.

Hz. Ömer'den sonra baş gösteren siyasî karışıklıklar yöneticilerin özellikle hadislerin tedvîni konusuna eğilmesine fırsat vermemiştir. Resmî anlamda yeni bir tedvîn teşebbüsünün Emevîler'in Mısır valisi Abdülazîz b. Mervân (ö. 86/705) tarafından başlatıldığı görülmektedir. Dinî ilimlere ilgi duyan, özellikle hadis rivayetiyle meşgul olan Abdülazîz hadislerin tedvîni konusunu resmen ele alan ilk devlet adamı olarak tanınmaktadır. Bedir ashabından yetmiş kişiyle görüşen Abdülazîz, Humus'ta yaşayan Kesîr b. Mürre el-Hadramî'ye (ö. 75/694 [?]) bir mektup göndermiş ve Ebû Hüreyre'nin hadisleri kendisinde bulunduğu için onun dışındaki sahâbîlere ait hadisleri yazıp göndermesini istemiştir (İbn Sa'd, VII, 448). Bu rivayet, Ebû Hüreyre'nin naklettiği hadislerin I. (VII.) yüzyılın ikinci yarısının başlarında yazıya geçirildiğini göstermektedir. Rivayete göre Mervân, Ebû Hüreyre'yi zaman zaman yanına çağırarak kendisine hadis nakletmesini istemiş, bu esnada kâtiplerine bunları yazdırmış ve saklamıştır (İbn Hacer el-Askalânî, VII, 433). Abdülazîz b. Mervân'ın elindeki hadislerin babası Mervân tarafından yazdırılan bu hadisler olması muhtemeldir. Abdülazîz b. Mervân'ın isteğinin ne ölçüde yerine getirildiği bilinmemekle beraber Kesîr b. Mürre'nin Abdülazîz'den önce vefat etmesi, verilen emrin yerine getirildiğine dair kaynaklarda bilgi bulunmaması bu konuda bir sonuca ulaşılmadığını düşündürmektedir.

Abdülazîz b. Mervân'ın hadisleri tedvîn düşüncesi oğlu Ömer b. Abdülazîz tarafından gerçekleştirilmiştir. Ömer b. Abdülazîz yönetime geldiği dönemde hadis uyduranların çoğaldığını görmüş, büyük âlimlerin vefatından sonra hadislerin zayi olacağı endişesiyle tedvîn işini resmen başlatmıştır. Bu esnada bazı âlimleri Dımaşk'a davet etmiş, bazılarıyla doğrudan yahut valileri aracılığıyla yazışarak bilgilerinden yararlanmıştır. Bu âlimler arasında Medine Valisi Ebû Bekir b. Hazm ve Zührî öne çıkmaktadır. Ebû Bekir b. Hazm elindeki yazılı hadislere yenilerini ilâve ederek hacimli bir kitap oluşturmuştur (Fesevî, I, 644-645). Aslen Medineli olan Zührî ilim yolculukları sırasında Dımaşk'a gidip gelmeye başlamış, burada Emevî halifeleriyle yakınlık kurmuş ve onların meclislerine katılmıştır. Görüştüğü halifeler arasında Abdülmelik b. Mervân, Ömer b. Abdülazîz ve Hişâm b. Abdülmelik vardır. Zührî, hadisleri defterler halinde yazarak halifeye sunduğunu, halifenin bunları ülkenin değişik merkezlerine gönderip yöneticilerin, ilim ehlinin ve halkın istifadesine sunduğunu belirtmiştir (M. Accâc el-Hatîb, s. 494). Tedvîn döneminde âlimlerin çoğu, tesbit devrindeki geleneğe uyup Hz. Peygamber'den intikal eden ahkâmla ilgili merfû hadisleri toplarken Zührî fiilî sünnetleri de kaydetmiş, bunlara sahâbe kavillerini de ilâve etmiş (Abdürrezzâk es-San'ânî, XI, 258-259), böylece hadis anlayışında da sahâbe sözlerinin de ele alındığı yeni bir çığır açmıştır. Bu davranış, kısa bir süre sonra kaleme alınmaya başlanacak olan tasnif dönemi eserlerine açık biçimde yansımıştır. Kendisine ulaşan bütün rivayetleri yazan Zührî'nin topladığı rivayetlerin "hayvanların sırtında taşınacak kadar çok olduğu" belirtilmektedir (Ebû Nuaym, III, 361). Rivayetler arasında siyer ve megāzîye dair olanlar büyük yekün tutmuş, Zührî bu rivayetleri müstakil bir eserde toplamış, bundan dolayı megāzî türünün ilk müelliflerinden biri kabul edilmiştir (*Keşfü'ẓ-ẓunûn*, II, 1460).

Tedvîn döneminde hadislerin derlendiği eserlerin asılları zamanla kaybolmuş, fakat muhtevaları bunlara dayanıp kaleme alınan eserler vasıtasıyla sonraki dönemlere intikal etmiştir. Bununla birlikte o döneme ait bazı cüzlerin günümüze ulaştığı bilinmektedir. Bunlardan biri Muhammed Mustafa el-A'zamî tarafından neşredilen *Eḥâdîŝü Ebi'l-Yemân el-Ḥakem b. Nâfiʿ ʿan Şuʿayb b. Ebî Ḥamza ʿani'z-Zührî*'dir. Bu eser, muhaddis Ebü'l-Yemân'ın hadis hâfızı Şuayb b. Ebû Hamza (ö. 162/779) yoluyla Zührî'den naklettiği hadislerden bir kısmını ihtiva etmektedir. Şuayb b. Ebû Hamza, Halife Hişâm b. Abdülmelik'in Zührî'den hadis yazması için görevlendirdiği kâtiplerdendir. Cüzün muhtevasının tahlili tedvîn dönemi ve tedvînin mahiyeti hakkında önemli ipuçları vermektedir. Ebü'l-Yemân'ın cüzünde elli beşi merfû, on ikisi mevkuf, beşi maktû toplam yetmiş iki rivayet bulunmakta, bu husus, tesbit döneminde görülen sadece merfû hadisleri yazma düşüncesinden mevkuf ve maktû rivayetleri derleme anlayışına geçildiğini göstermektedir. Cüzde herhangi bir konu ayırımı yapılmamış, ulaşılabilen rivayetler karışık yazılmıştır. Cüzdeki hadisler ibadet, ahkâm, ahlâk ve siyer gibi farklı konularla ilgilidir. Maktû olan rivayetlerde de senedler zikredilmiştir. Tesbit döneminde neredeyse hiç kaydedilmeyen Hz. Peygamber'in fiillerine dair bilgiler bu cüzde kayıt altına alınmıştır. Cüzde dikkat çeken hususlardan biri de hadislerin çoğunun sebeb-i vürûdu ile veya içinde geçtiği olayla birlikte zikredilmesidir. Tesbit döneminin aksine tedvîn döneminde kaydedilen rivayetlerde tek bir sahâbîye bağlı kalınmamış, değişik sahâbîlerden gelen rivayetler yazılmıştır. Ebü'l-Yemân'ın cüzünde başta Ebû Hüreyre olmak üzere Hz. Ebû Bekir, Âişe, Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân ve Hişâm b. Hakîm gibi sahâbîlerden rivayetler yer almaktadır. Tedvîn faaliyetinin tamamlanmasından sonra tasnif dönemine geçilmiş, hadisler konularına veya râvilerine göre tasnif edilmeye başlanmıştır. II. (VIII.) yüzyılın ortalarına doğru hızla yaygınlaşan tasnif faaliyetinde Zeyd b. Ali, İbn Cüreyc, Ma'mer b. Râşid, İbn

Ebû Arûbe, Süfyân es-Sevrî ve Hammâd b. Seleme önde gelen isimlerdir.

Hadislerin tesbit ve tedvîni İslâm'ın ilk dönemlerinde başlayıp II. (VIII.) yüzyılın başlarında tamamlandığı halde bir kısım şarkiyatçılar hadislerin II (VIII) ve III. (IX.) yüzyılların ürünü olduğunu ve ortaya çıkan ihtiyaçlara göre uydurulduğunu iddia etmiştir. Bunlardan Sir W. Muir, II. (VIII.) yüzyılın ortalarından önce yazılı hadis belgesinin bulunmadığını söylemiş, I. Goldziher ve J. Schacht, Emevîler devrinde yaygın olan hadislerin ahlâk, zühd, âhiret hayatı ve siyaset konularıyla ilgili olduğunu, bu dönemde fıkhî hadis bilinmediğini ileri sürmüş, J. Robson, hadislerdeki senedlerin II. (VIII.) yüzyılda uydurma birtakım hadisleri sahih göstermek için meşhur isimler kullanılarak ortaya konduğunu iddia etmiştir. Bu iddialar etrafında uzun tartışmalar cereyan etmiş, ancak son zamanlarda yapılan ciddi araştırmalarla bunlar çürütülmüştür (M. Accâc el-Hatîb, s. 249-254, 375-382; M. Mustafa el-A'zamî, s. 30 vd., 191-263; Hâkim Ubeysân el-Matîrî, s. 111-177).

Hadiste tedvîn konusu, son iki asırda şarkiyatçıların hadislerle ilgilenmeye ve sünneti eleştirmeye yönelmesinden sonra incelenmeye başlanmış ve çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Muhammed Zübeyr Sıddîkî'nin *es-Seyrü'l-ḥaŝîŝ fî târîḫi tedvîni'l-ḥadîŝ* (Haydarâbâd 1939), Muhammed Accâc el-Hatîb'in *es-Sünne ḳable't-tedvîn* (Beyrut 1400/1980), Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin *Dirâsât fi'l-ḥadîŝi'n-nebevî ve târîḫi tedvînih* (Beyrut-Dımaşk 1400/1980), Tayyib Selâme'nin *et-Taḳyîd ve't-tedvîn li'l-ḥadîŝ beyne'l-müslimîn ve'l-müsteşriḳîn* (Tunus 1983), Abdülmehdî b. Abdülkādir b. Abdülhâdî'nin *es-Sünnetü'n-nebeviyye: Mekânetühâ, ʿavâmilü beḳāʾihâ, tedvînühâ* (Kahire 1989), Ahmed Abdurrahman es-Süveyyân'ın *Ṣaḥâʾifü'ṣ-ṣaḥâbe ve tedvînü's-sünneti'l-müşerrefe* (baskı yeri yok, 1410/1990), Muhammed b. Matar ez-Zehrânî'nin *Tedvînü's-sünneti'n-nebeviyye neşʾetühû ve teṭavvünühû* (Riyad 1417/1996), Hâkim Ubeysân el-Matîrî'nin *Târîḫu tedvîni's-sünne ve şübühâtü'l-müsteşriḳîn* (Küveyt 2002), İbrâhim Fevzî'nin *Tedvînü's-sünne* (Beyrut 2002) ve Muhammed Salih Ekinci'nin *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet* (çev. Metin Yiğit, İstanbul 2004) adlı eserleri zikredilebilir. Bu konuda Salih Şengezer yüksek lisans çalışması yapmıştır (bk. bibl.). Konuyla ilgili makalelerden bir kısmı şunlardır: Muhammed Hamîdullah, "Hz. Peygamber Zamanında Hadisin Tedvini" (*AÜİFD*, trc. Nafiz Danışman, IV/3-4 [Ankara 1955], s. 1-7); R. Ja'feriyan, "Tadwîn al-Hadîth: A Historical Study of the Writing and Compilation of Hadîth" (*Al-Tawhid*, VI/1 [1988], s. 19-35); Abdülhıdr Câsim Hamâdî, "en-Neşâtü't-tedvînî fi'l-ḥadîŝi'n-nebeviyyi'ş-şerîf" (*el-Mevrid*, XXX/1 [Bağdad 1423/2002], s. 4-12); James Robson, "Hadisin Tedvin ve Tasnifi" (*Fırat Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, trc. Musa Erkaya, XII/1 [Elazığ 2007], s. 119-133). Ali Şehristânî'nin *Menʿu tedvîni'l-ḥadîŝ esbâb ve netâʾic* (Beyrut 1418/1997) ve *Menʿu tedvîni'l-ḥadîŝ* (Kum 1420), Mustafa Kayser el-Âmilî'nin *Kitâbü ʿAlî ve't-tedvînü'l-mübekkir li's-sünneti'n-nebeviyye* (Beyrut 1415/1995), Muhammed Ali Mehdevî'nin *Tedvînü'l-ḥadîŝ* (Beyrut 1427/2006) adlı eserlerinde tedvîn konusu Şîa'nın bakış açısıyla ele alınmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "dvn" md.; *Müsned*, III, 39; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muṣannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, XI, 257-259; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, VII, 448; Fesevî, *el-Maʿrife ve't-târîḫ*, I, 644-645; Ebû Nuaym, *Ḥilye*, III, 361; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, V, 326-350; a.mlf., *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, I, 5; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İṣâbe* (Bicâvî), VII, 433; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, II, 1460; M. Accâc el-Hatîb, *es-Sünne ḳable't-tedvîn*, Beyrut 1400/1980, s. 249-254, 293-382, 489-500; Talât Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, Ankara 1980, s. 436-439; Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, *Tevŝîḳu's-sünne fi'l-ḳarni'ş-ŝânî el-hicrî*, Kahire 1400/1981, s. 43-71; M. Ebû Zehv, *el-Ḥadîŝ ve'l-muḥaddiŝûn*, Beyrut 1404/1984, s. 46-127, 220-236; Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânetühâ fi't-teşrîʿi'l-İslâmî*, Beyrut-Dımaşk 1405/1985, s. 187-235; İsmail L. Çakan, *Hadîs Edebiyâtı*, İstanbul 1989, s. 3-20; Subhî es-Sâlih, *ʿUlûmü'l-ḥadîŝ ve muṣṭalaḥuh*, Beyrut 1991, s. 14-49; M. Mustafa el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (trc. Hulûsi Yavuz), İstanbul 1993, s. 19-161, 191-263 (137-164 Arapça kısmı); Ahmet Yücel, *Hadîs Istılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 33-38, 51-58; Hâkim Ubeysân el-Matîrî, *Târîḫu tedvîni's-sünne ve şübühâtü'l-müsteşriḳîn*, Küveyt 2002, s. 35-82, 111-177; Salih Şengezer, *Hadisleri Tedvîn ve Tasnif Düşüncesinin Tarihsel Seyri* (yüksek lisans tezi, 2007), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 17-31, 34-38; G. H. A. Juynboll, "Tadwīn", *EI*² (İng.), X, 81; İsmail Yiğit, "Abdülazîz b. Mervân", *DİA*, I, 192.

MEHMET EFENDİOĞLU

TEDVÎR
(التدوير)

Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvet usullerinden orta süratte okumayı ifade eden tecvid terimi

(bk. TİLÂVET).

TEEBBETA ŞERRAN
(تأبّط شرًّا)

Ebû Züheyr Sâbit b. Câbir (Amsel) b. Süfyân el-Fehmî
(ö. 540 [?])

Câhiliye şairi.

Doğu Arabistan'da yaşayan Kays Aylân'ın kollarından Fehm (Cedîle) kabilesine mensuptur. Şair hakkındaki bilgiler masalı andıran rivayetlerden ibarettir. Güvenilir kaynaklarda annesinin Benî Fehm'den Ümeyme adlı iyi bir kadın olduğu ifade edilir. Kendisine Teebbeta Şerran lakabının veriliş sebebiyle ilgili olarak çeşitli hikâyeler nakledilmiştir. Bunlardan meşhur olanına göre şair bir gün koltuğunun altına bir kılıç alıp dışarı çıkmış, komşular annesine böyle hiddetle nereye gittiğini sormuş, o da, "Bilmiyorum, koltuğunun altına bir kötülük aldı (teebbeta şerran) ve çıkıp gitti" diye cevap vermiş, şair o günden sonra bu lakapla anılmıştır. Bu konuda nakledilen hikâyelerin II. (VIII.) yüzyıldan sonra ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. İbn Habîb el-Bağdâdî onun yapmış olduğu baskınlarla ilgili çok sayıda olağan üstü hikâyeden söz eder, fakat ayrıntılara yer vermez (*el-Muḥabber*, s. 196-197). Abdülkādir el-Bağdâdî de fantastik özellikleri dolayısıyla şaşırtıcı görünen birçok hikâyeye temas eder (*Ḫizânetü'l-edeb*, I, 138). Annesi siyahî olduğu için şair "ağribetü'l-Arab" (Araplar'ın kargaları: kuzgunî Araplar) diye tanınan zümredendi. Teebbeta Şerran küçük yaşta iken babası öldüğünden annesi şair Ebû Kebîr el-Hüzelî ile evlenmiş, ancak kendisi annesi ve üvey babasının oğulları ile baş edememiş, hatta Ebû Kebîr onu öldürmek istemiş, şair bu sebeple Benî Hüzeyl'e düşman olmuştur. Şairin kız kardeşlerinden Ümeyye, Kureyş'ten Nevfel b. Esed b. Abdüluzzâ ile evlenmiş, bu evlilikten Kureyş'in reislerinden şair Adî b. Nevfel dünyaya gelmiştir.

Teebbeta Şerran cesur, zeki, kurnaz, gözleri çok keskin ve kulakları çok hassas bir bedevî idi. Yağma arkadaşı ve dayısı Şenferâ gibi çok hızlı koşanlardan (addâûn) olup atlara ve geyiklere yetişecek derecedeki koşuculuğu darbımesel haline gelmiş, onun hakkında "iki ayaklı, iki kollu ve iki gözlülerin en hızlı koşanı" denilmiştir (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XXI, 87). Yağmacılardan (saâlîk) olan şair baskın ve yağmalarını bazan tek başına, bazan Şenferâ veya başkalarıyla birlikte yapmış, hayatı Benî Hüzeyl ve Benî Becîle ile mücadele içinde geçmiş-